

Înțelegere și autoficțiune

Arthur SUCIU

**Cercetător independent
Independent researcher**

Personal e-mail: arthursuciu@gmail.com

Understanding & Autofiction

The article presents an attempt to define autofiction in a specific philosophical and historical context. In a weak ontology, the alienated individual of developed urban societies operates a change in his discursive strategy, replacing the chronological description with the narrative means of fiction. This change has multiple consequences, including the emergence of tension between narrative dialectics and existential truth. The significance of autofiction is built from both personal truth and fiction, and the ultimate criterion of this discursive genre is not the artistic realization, but the truth about (own)life.

Keywords: autofiction, discursive strategy, existential author, autobiographical pact, authenticity



Am încercat să definesc autoficțiunea, pornind de la posibilitățile oferite de analiza discursului existențial și proiectiv, pe care am întreprins-o în lucrarea *Discursul autonom. Strategii de comunicare*¹. Am avut în vedere, inevitabil, și experiența literară a scrierii autoficțiunii *În gaură*². N-am intenționat să definesc termenul, plecând de la un *corpus* practic nelimitat și foarte variat de autoficțiuni, care au fost publicate și continuă să apară, constant, pe piață. Există, fără îndoială, multe opțiuni de a construi o strategie narativă mai mult sau mai puțin autoficțională, de situare între autobiografie și roman. Scopul meu a fost acela de-a fixa pe cât posibil, la nivel discursiv și hermeneutic, acest gen literar relativ nou, arătând că el are, față de alte forme narative, o poziție specială și obiective specifice.

Autoficțiunea - termen inventat de Serge Doubrovsky (*Fils*, 1977) - este dificil de definit, ca gen literar. Ea pare să indice, înainte de orice, o raportare directă a textului – fie el roman, povestire sau orice altceva – la autorul în carne și oase și la viața sa. Această raportare nu este de natura pactului autobiografic³, altfel am avea de-a face cu o autobiografie. Ea nu este autobiografie decât în măsura în care orice



autobiografie, eșuând inevitabil în descrierea de sine a autorului, devine autoficțiune. Pe de altă parte, autoficțiunea nu este nici roman, dacă prin roman înțelegem, între altele, acel discurs narativ care creează o ruptură strategică între persoana autorului și text.

Autoficțiunea rămâne deci legată de autor și, în același timp, îl creează. Nu este nici autobiografie, nici roman, dar este ceva din fiecare. Ar fi totuși greu să ne mulțumim cu această constatare a hibridității genului. Romanul, la rândul său, fiind un gen hibrid, n-am face astfel decât să multiplicăm hibriditatea.

Prezentul: ontologie slabă și statut social marginal

Autoficțiunea apare într-un anumit context istoric, fiind legată, ca posibilitate de expresie, de condiția individului alienat, dar repliat narcisic în sine din societățile urbane dezvoltate. Acesta adoptă, din capul locului, o ontologie slabă, consistența propriului eu, ca și relevanța sa socială, devenind problematică.

Ontologic, eul autoficțional este foarte departe de figura fondatoare a modernității: *ego*-ul cartesian. Din concept, a ajuns o metaforă, adică o ficțiune, și încă una *nemediatizată* (sufocată de propria obscuritate). Individul știe că discursul despre sine nu are caracterul unei descrieri referențiale, nu este nici măcar un rezumat, ci scrierea de sine este procesul propriei creații a eului. Privită din această perspectivă, orice autobiografie este, cum am spus, o autoficțiune, în care însă individul, departe de a-și dezvălui viața, de-a o face transparentă sieși și tuturor, de-a-i stabili cadrele *realului* în care s-a înscris, o *fictionalizează*. Căutându-te pe tine, dai întotdeauna de un altul. *”Ecrire sur soi est fatalement une invention de soi.”*⁴

Doubrovsky afirmă că statutul social marginal al autorului este chiar una din condițiile apariției autoficțiunii: *’Autobiographie? Non, c’est un privilège réservé aux importants de ce monde, au soir de leur vie, et dans un beau style. Fiction, d’événements et de faits strictement réels; si l’on veut autofiction, d’avoir confié le langage d’une aventure à l’aventure du langage, hors sagesse et hors syntaxe du roman traditionnel ou nouveau. Rencontre, fils des mots, allitérations assonances, dissonances écriture d’avant ou d’après littérature, concrète, comme on dit musique. Ou encore, autofiction, patiemment onaniste, qui espère faire maintenant partager son plaisir.’*⁵ Statutul social al autorului este deci nerelevant pentru a decide asupra interesului față de povestire, o egalizare luată de la roman. Jurnalele lui Gabriel Liiceanu au un pregnant caracter memorialistic prin legătura pe care o stabilește cu personaje consacrate - a se vedea, de pildă, insistența în descrierea relației cu Monica Lovinescu.⁶ Prin opoziție, în proza autoficțională a scriitorilor douămiiști, caracterul memorialistic este demascat, fiind considerat, indirect, o formă de autojustificare și de autolegitimare. Scriitorii douămiiști vorbesc despre persoane pe care nu le știe nimeni, în afara cercului lor de cunoscuți: bunica, mama, prietenii ”din spatele blocului” etc. Ei obligă receptorul să se intereseze de astfel de oameni, cu care n-au nici în clin, nici în mână, dar care, în fond, exprimă o structură de relații și de reprezentări sociale.

Istorie: de la encomion la autoficțiune

Perspectiva istorică oferă indicii importante privind modalitatea de abordare a scriiturii de sine. Aceasta începe în Grecia Antică, cu *encomionul* (elogiul), fiind, mai întâi, un discurs *despre altul* sau de *”autojustificare publică”*⁷. Isocrate, care a fost ceea ce astăzi am numi un *copywriter*, a consacrat genul. Acest tip de scriitură cunoaște o anumită schimbare de abordare în perioada romană, când avea aproximativ semnificația unui act de moștenire sau de legitimare a moștenirii. Encomionul este încă prezent în *Confesiunile* lui Augustin, unde apare autodenigrarea autorului (un veritabil discurs *despre sine*), care se raportează la modelul reprezentat de Cristos. Scriitura de sine ca denigrare de sine, altfel spus scriitura de sine ”sinceră”, desprinsă de comandamentele religioase și aparținând cu adevărat vieții private apare, în perioada modernă, odată cu Rousseau. Evident, genul se regăsește, exprimat într-un fel aproape modern, și la Montaigne, și chiar la Pascal. Rousseau însă, pentru prima dată, și-a făcut în mod programatic un subiect din propria viață, pretinzând că arată *”un om în tot adevărul firii lui”*⁸. Evoluția istorică de la scriitura justificativă la cea autodenigratoare poate fi, evident, transpusă la nivel teoretic, autojustificarea și autodeprecierii fiind cei doi poli ai scriiturii de sine. Antingerea ambilor poli implică anumite riscuri discursive, în condițiile în care discursul obiectiv, referențial reprezintă o poziție imposibil de atins. În cazul autojustificării, scrierea de sine este obligată să părăsească terenul solid al raportării deschise la stările de lucruri, oricum ar fi acestea definite, punându-i în pericol *veridicitatea*. Ea construiește o teorie, care se justifică doar după ignorarea anumitor *fapte relevante*. În cazul autodeprecierii, este pusă în pericol *onorabilitatea* autorului. Această situație dezvăluie limitele discursului autobiografic și impune ruptura pactului autobiografic, conducând la asumarea ficțiunii și, deci, la roman. În roman, atât presiunea veridicității, în termeni autobiografici, cât și a dezonorării este, teoretic, eliminată sau scade foarte mult. Așa cum am spus însă, autoficțiunea nu admite ruperea oricărei legături cu autorul în carne și oase, încercând să refacă traseul autobiografic cu mijloacele ficțiunii. Este chiar ceea ce deosebește autoficțiunea de roman.

Față de un autor precum Rousseau, care și-a scris *Confesiunile* având convingerea unei adecvări a discursului autobiografic la realitatea vieții, autorul de autoficțiune are conștiința unei inadecvări de principiu, fapt care modifică funcția, ca și miza dezvăluirii prin discurs. Din acest motiv, nu se poate spune că autobiografia lui Rousseau este o autoficțiune decât în contextul unei receptări sau, mai degrabă, al unei utilizări postmoderne a textului. În cazul autobiografiei pretins referențiale, critica dezvăluie, ori de câte ori este nevoie (iar, la Rousseau, mai mult ca la

oricine, a fost nevoie), elementele ficționale cuprinse în text, în mod conștient sau inconștient. Ele au rolul de a ecrana realitatea vieții fie în anumite amănunte, neesențiale, fie în ceea ce privește chestiuni capitale, de care depinde interpretarea ansamblului discursului autobiografic. Aceste elemente ficționale sau, mai direct, minciuni despre sine, odată deconspirate de critică, nu mai contribuie la sensul discursului, ci îl delegitimează și invită la o lectură suspicioasă, fiind, în cazurile flagrante, de natură să conducă la ruperea pactului autobiografic. Într-o anumită măsură, critica de deconspirare este utilă și în cazul autoficțiunii, căci o referențialitate, fie ea și convențională, este inerentă oricărui discurs inteligibil și, deci, poate funcționa ca o capcană. În general, încrederea în discursul scris la persoana întâi este slabă: „... se poate spune că toți naratorii la persoana întâi sunt subiectivi prin definiție și prin urmare mai mult sau mai puțin necredibili ca naratori”⁹. În capcană nu mai cade însă, propriu-zis, autorul în carne și oase, ci naratorul autoficțional. Miza nu este deci aceea a invalidării discursului autobiografic, ci a invalidării *proiecției ficționale mediatizate*, mai exact a încrederii în această proiecție. Chiar și romanul, în care *minciuna* reprezintă un element constitutiv, are anumite exigențe menite să asigure credibilitatea discursului. Aceste exigențe pot fi mai înalte sau mai scăzute, de la un autor la altul, dar este clar că un romancier care trăiește dintotdeauna într-un mediu muncitoresc va întâmpina probleme de credibilitate a unei proze despre mediul burgheziei înalte. În cazul autoficțiunii, trimiterea la autor face ca discursul să fie chestionabil dacă nu în privința referențialității, atunci măcar a plauzibilității sale. Astfel, la fel ca în roman, minciuna autoficțiunii poate fi susținută dacă *are sens* și, în plus, dacă nu contrazice flagrant o posibilă critică referențială.

Strategia și obiectivele autoficțiunii

Autoficțiunea nu este totuși o autobiografie mai puțin exigentă, mai puțin riscantă sau mai ușor de construit, la nivel discursiv. Faptul că pornește de la supoziții ontologice slabe n-o face mai puțin percutantă. Dimpotrivă, ea încearcă să depășească atât limitele autobiografiei, cât și pe ale romanului, folosindu-se de avantajele ambelor genuri. Care este însă modalitatea de-a le îmbina și, mai ales, care este scopul autoficțiunii?

În raport cu autobiografia, autoficțiunea procedează la o schimbare strategică a discursului, chiar dacă subiectul rămâne același (eul și viața sa). Este vorba despre modificarea modului de înțelegere a „proiecției” și, prin aceasta, a „regulilor de construire a autorului”¹⁰. Forma discursivă a autobiografiei, adică etapizarea cronologică a evenimentelor narate, este abandonată, fiind considerată învechită și neadecvată noii ontologii.

Cronologia întreține iluzia referențialității, este chiar forma ei de expresie sau de măsurare a vieții. Ea acumulează, în plus, redundanțe. Ficțiunea, care dislocă biografia de la bun început, punând-o în cadre variabile, oferă în schimb mijloace narative mai complexe, mai sugestive și chiar mai profunde pentru a construi un discurs autobiografic. „*Se narrer, s'autonarrer consiste à faire basculer son autobiographie dans le littéraire. Se dire, certes, mais avec toute la complexité inhérente au roman et aux variations modales, polyscopiques, stylistiques propres au genre. En d'autres termes, s'autonarrer consiste à se dire comme dans le roman, à se voir comme un personnage même si la base référentielle est bien réelle.*”¹¹

Ficțiunea modifică elemente importante din structura narațiunii, cum ar fi ordinea, timpul povestirii sau perspectiva, și elimină redundanțele prin excluderea unor părți din biografie etc. În general, autoficțiunea păstrează identitatea între autor, narator și personajul principal, deși – teoretic – nu poate fi exclusă o autoficțiune scrisă la persoana a treia, dacă autorul demonstrează implicarea sa în interiorul textului. Totuși, o autoficțiune în adevăratul sens al cuvântului este scrisă la persoana întâi, aceasta fiind forma de *asumare* discursivă cea mai potrivită. Așa cum precizează Vincent Colona, „*En un sens, l'autofiction n'est possible que si le nom de l'auteur n'est précisément pas changé, si le lecteur peut identifier l'écrivain en reconnaissant son nom dans celui porté par un personnage*”¹².

Posibilitatea modificării strategiei narative, a alegerii dintre mai multe direcții strategice, este consecința ontologiei slabe, la care aderă autorul, și are implicații filosofice evidente, dezvăluind obiectivele autoficțiunii. Dacă o viață nu poate fi descrisă într-un singur fel, ci în multe feluri, dacă nu există un limbaj unic al descrierii, atunci nu există nici un adevăr ultim despre sine. De fapt, una dintre problemele fundamentale ridicate de discursul autobiografic este relația sa cu ansamblul vieții autorului, ansamblu care nu poate decât să-i scape unui om viu. Astfel, a vorbi despre sine *în timpul vieții* reprezintă o pretenție prea mare pentru un om, el neavând acces la *întregul* propriei vieți. Acesta este motivul pentru care anumite ontologii, cum este cea a lui Martin Heidegger, au încercat să surprindă unitatea vieții printr-o *situare afectivă privilegiată*. În angoasă, spune Heidegger, *Dasein*-ului i se revelează autenticitatea și starea de hotărâre.¹³ Autenticitatea ține însă, până la urmă, de creditarea angoasei, și se poate spune că autoficțiunea, ca formă discursivă ficțională destinată unui referențial slab, autobiografic, reprezintă, prin chiar existența ei, dovada necredității și a neîncrederii în *autenticitate*. Autoficțiunea pretinde totuși că, deși nu există un limbaj ultim și o descriere de sine unică, această căutare a unității vieții și a unui limbaj care s-o exprime nu poate fi eliminată. Strategia discursivă este inevitabil ghidată de o anumită *situare afectivă*, iar construcția ei,

alegerea mijloacelor narative și a limbajului subsecvent au loc într-un orizont al înțelegerii fără de care nici un discurs cu miză existențială n-ar fi posibil. Față de roman, autoficțiunea nu tinde către dialogism sau către obiectivarea în ironia ansamblului discursiv, ci tinde către *mediatizarea propriului adevăr biografic*, chiar cu riscul de a părăsi spațiul discursului literar (căci atât în biografie, cât și în autoficțiune se manifestă recalcitranta a ceva neliterar, care e viața pur și simplu). Adevărul autorului nu e deci cu totul abandonat, dorința descoperirii de sine a omului nu e cu totul epuizată. A renunța la această dorință ar însemna a transforma relația dintre autor și propriul text într-o relație indiferentă existențial și, practic, a reduce autoficțiunea la roman. Ar însemna deci a renunța la orice miză existențială. Această miză rămâne însă una importantă, autoficțiunea fiind o autoproiecție de sine și, în același timp, o luare de poziție față de discursul dominant. În adevărul autoficțiunii este exprimat dezacordul față de întregul discursiv heteronom, care îl aduce pe individ în starea de alienare și, la limită, față de o ontologie precară. De aceea, în mediatizarea autoficțiunii, ca formă prin care eul devine *real*, putem identifica miza ei socială. Eul vrea să fie real, dar în felul său propriu. El vrea să spună ceea ce simte și ceea ce este, vrea să fie cât mai aproape de ceea ce este el și să fie *recunoscut* ca atare.

Tabel. Produse discursive în funcție de relația dintre asumarea și strategia discursului

Nivelul asumării	Asumare existențială	Asumare proiectivă
Nivelul discursului		
Discurs existențial	Autobiografie	Copywriting
Discurs proiectiv	Autoficțiune	Roman

În autoficțiune, eul rămâne așadar o sursă discursivă deschisă, chiar dacă slăbită, confruntându-se cu tensiunea dintre dialectica narațiunii și proba verității. Această situație dezvăluie, la nivel filosofic, imposibilitatea autorului de a renunța la înțelegerea de sine pentru a se pierde în proiectivitatea unui roman (și în anonimatul alienării). Din acest punct de vedere, toate romanele trebuie să fie autoficțiuni, chiar sublimate și reduse la un pur limbaj idiosincrazic, în timp ce naratorul omniscient devine o ficțiune delegitimantă sau o convenție care se cuvine să fie autentificată prin mijloace narative compensatorii. Mijloacele ficționale utilizate de autoficțiune (schimbarea numelor personajelor, a locurilor de desfășurare a acțiunii, a timpului acțiunii etc.) evită, pe cât posibil, autocompromiterea publică, dar și

compromiterea cercului de rude, prieteni și cunoscuți, făcând posibilă publicarea creației încă din timpul vieții autorului sau a celor deveniți personaje. Desigur, mai mulți autori, între care și Doubrovsky, susțin că autoficțiunea trebuie să păstreze intactă suprafața biografiei, inclusiv numele personajelor. După părerea mea, această exigență nu e obligatorie, dacă funcția de dezvăluire de sine a autoficțiunii este exercitată în mod onest și nu are ca scop autojustificarea. Obiectivele autoficțiunii nu sunt pur literare, după cum nu sunt nici pur existențiale. Cu toate acestea, dezvăluirea de sine și, implicit, a celorlalți rămâne o problemă aproape la fel de dificil de mediatizat. Acesta e motivul pentru care, de la Proust la Doubrovsky sau Robbe-Grillet, moartea unora dintre apropiați (sau, în anumite cazuri, divorțul de soț ca moarte a relației), reprezentați ca personaje în autoficțiune, a fost uneori condiția acceptării mediatizării textului și, uneori, chiar a scrierii lui. Această problemă este rezolvată de Philippe Vilain prin delimitarea a două școli: *"L'autofiction a eu le mérite de créer au moins deux écoles du «moi»: l'une privilégiant la fidélité d'un rapport historique à soi, l'autre revendiquant la recreation romanesque de soi (et, avec celle-ci, la sincérité d'un rapport à soi fondé sur l'impossibilité de se décrire). La première ne présente pas plus de crédit que la seconde, ni la seconde plus que la première, mais ces deux écoles évoquent deux manières radicalement opposées de concevoir la vérité du «moi», deux tendances inconciliables de l'autofiction qui confinent toujours à une saisissante irréductibilité des points de vue. De plus en plus, je rejoins la position fictionnalisante de Vincent Colonna que j'avais rejetée dans un premier temps"*.¹⁴

Dacă, în roman, elementele biografice sunt în totalitate subordonate, modificate și sudate în dialectica povestirii, în autoficțiune, ficțiunea completează golurile narative și golurile *de sens* ale autobiografiei, unificând-o la un alt nivel. Acest nivel nu poate fi nivelul înțelegerii depline (și nici al dezvăluirii depline), altfel n-ar mai fi nevoie de ficțiune. Dar nu este nici un nivel exclusiv ficțional, altfel spus cuprinzând doar sensuri ireale. Dacă ficționalizarea biografiei răspunde unui sens legitim dorit de autor sau este o pură autojustificare, acest lucru ține de creditul și exigențele fiecărui autor.

Cele trei probleme ridicate de autoficțiune

În cazul autoficțiunii, narațiunea proiectivă este instrumentată în sens existențial, inversând practic tendința firească a discursului de a evolua de la nivel existențial la nivel proiectiv sau narativ și de a pierde, treptat, asumarea existențială. Această inversare de direcție, această întoarcere la eu ca instanță de asumare face ca rolul ficțiunii în discurs să fie modificat, ea nemaislujind sensurile proiective, ci în mod explicit pe cele existențiale. Autoficțiunea, ca posibilitate

discursivă, apare ca urmare a slăbirii statutului ontologic al eului, slăbire care are inerent efecte asupra statutului ficțiunii. Când eul este, ontologic, o cvasi-ficțiune, ficțiunea poate deveni elementul eului, participând la eforturile sale de autoînțelegere și autocreație. Mai mult decât atât, noua situație arată sau măcar sugerează că procesul de înțelegere și procesul de ficționalizare sunt intricate, înțelegerea nemaînsemnând o eliberare de ficțiuni, de mituri etc., ci o asumare a lor, într-un anumit sens precis. Înțelegerea și ficțiunea sunt astfel unite într-un singur efort existențial și discursiv. Autoficțiunea aduce ficțiunea în orizontul înțelegerii de sine.

Cea de-a treia problemă privește semnificația asumării existențiale a ficțiunii în raportarea la discursul heteronom. De ce este nevoie, mai exact de ce a devenit din nou necesară această asumare existențială? Un răspuns posibil și firesc ar fi: din nevoia de a întări luarea de poziție. O luare de poziție există și în roman, oricât de ironic și aparent indecis ar putea să fie discursul acestuia. Asumarea existențială trimite însă, întotdeauna, la autorul în carne și oase. Atragerea atenției asupra autorului și, în plus, asupra semnificației discursului în primul rând pentru autor indică o strategie de reconsiderare a eului și, în planul creației literare, a autorului ca sursă discursivă. Care este sensul acestei reîntoarceri a autorului nu este însă subiectul articolului de față.



Note:

1. Iași, Editura Institutul European, 2013.
2. Iași, Editura Adenium, 2016.
3. Philip Lejeune, *Le Pacte autobiographique*, Edition du Seuil, Paris, 1975.
4. Philippe Lejeune, *Nouveau Roman et retour à l'autobiographie*, in *L'Auteur et le manuscrit*, dir. Michel Contat, Paris, PUF, *Perspectives Critiques*, 1991, p. 58.
5. Serge Doubrovsky, *Autobiographiques de Corneille a Sartre*, PUF, *Perspectives critiques*, 1988, p. 69.
6. De exemplu, în Gabriel Liiceanu, *Întâlnire cu un necunoscut*, București, Editura Humanitas, 2010, p. 66 și următoarele. Cu referire la proza douămiistă, a se vedea, de pildă, articolul Adinei Dinițoiu, *Prezenteism și mizerabilism în proza douămiistă românească*, în *Revista Transilvania*, Nr. 2/2016.
7. Cea mai mare parte a informațiilor istorice sunt extrase din capitolul "Biografia și autobiografia antică", în Mihail Bahtin, *Probleme de literatură și estetică*, București, Editura Univers, 1982, p. 347-364.
8. J.J. Rousseau, *Confesiuni*, București, Editura pentru Literatură, 1969, p. 5.
9. Frank K. Stanzel, *Teoria narațiunii*, Iași, Institutul

European, 2011, p. 231.

10. Foucault, *Ce este un autor. Studii și conferințe*, Cluj, Editura Idea Design & Print, 2004, p. 45.
11. Philippe Gasparini, *Autofiction: une aventure du langage*, Paris, Éditions du Seuil, *Poétique*, 2008, p. 312.
12. Vincent Colonna, *L'autofiction (essai sur la fictionalisation de soi en Littérature)*, Doctorat de l'E. H.E.S.S., 1989, Directeur: Monsieur Gérard Genette, École des Hautes Études en Sciences Sociales P. 43.
13. Heidegger, *Ființă și timp*, Ediția a II-a, traducere de Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă. București, Editura Humanitas, 2006, p. 355.
14. Philippe Vilain, *L'autofiction en théorie*, Chatou, Éditions de la Transparence, 2009, p. 73.

Bibliography:

- Bahtin, Mihail. *Probleme de literatură și estetică / Problems of literature and aesthetics*. București, Editura Univers, 1982.
- Colonna, Vincent. *L'autofiction (essai sur la fictionalisation de soi en Littérature)*. Doctorat de l'E. H.E.S.S., 1989, Directeur: Monsieur Gérard Genette, École des Hautes Études en Sciences Sociales.
- Contat, Michel. Paris, PUF, *Perspectives Critiques*, 1991.
- Dinițoiu, Adina. *Prezenteism și mizerabilism în proza douămiistă românească / Presenteism and miserabilism in Romanian prose of the 2000s*. *Revista Transilvania*, Nr. 2/2016.
- Doubrovsky, Serge. *Autobiographiques de Corneille a Sartre*. PUF, *Perspectives critiques*, 1988.
- Foucault, Michel. *Ce este un autor. Studii și conferințe / What is an Author. Studies and Conférences*. Cluj, Editura Idea Design & Print, 2004.
- Gasparini, Philippe. *Autofiction: une aventure du langage*. Paris, Éditions du Seuil, *Poétique*, 2008.
- Heidegger, Marin. *Ființă și timp / Being and Time*. Ediția a II-a, traducere de Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă. București, Editura Humanitas, 2006.
- Lejeune, Philip. *Le Pacte autobiographique / The Autobiographical Pact*. Edition du Seuil, Paris, 1975.
- Lejeune, Philippe. *Nouveau Roman et retour à l'autobiographie*. In *L'Auteur et le manuscrit*, dir. Liiceanu, Gabriel. *Întâlnire cu un necunoscut / Meeting with an Unknown*. București, Editura Humanitas, 2010.
- Rousseau, J.J.. *Confesiuni / Confessions*. București, Editura pentru Literatură, 1969.
- Stanzel, Frank K.. *Teoria narațiunii / The Theory of the Narrative*. Iași, Institutul European, 2011.
- Vilain, Philippe. *L'autofiction en théorie*. Chatou, Éditions de la Transparence, 2009.